

Unudulmayan tarix - mövcud təhdidlər

I HİSSƏ

İllər ötdükcə tarixi hadisələrin doğru təhlili və bu hadisələrə obyektiv qiymətin verilməsi zərurəti daha qabarıq şəkildə hiss edilir. Azərbaycanın azadlığı və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə tarixinə qəhrəmanlıq səhifəsi kimi daxil olmuş 1990-cı ilin 20 Yanvar hadisələri bu baxımdan olduqca əhəmiyyətli-dir. Yanvarın 20-də növbəti dəfə ölkəmizə qarşı ərazi iddiaları irəli sürən Ermənistanın təcavüzkar hərəkətlərindən və keçmiş SSRİ rəhbərliyinin onlara havadarlığından hiddətlənən, Bakının küçələrinə və meydanlarına çıxaraq buna öz qəti etirazını bildirən geniş xalq kütlələrinə qarşı Sovet ordusunun döyüş hissələrinin yeridilməsi Azərbaycanda misli görünməmiş faciə və qətləmə gətirib çıxardı. Həmin faciəli günlərdə öz ölkəsinin, xalqının azadlığını, şərəf və ləyaqətini hər şeydən uca tutan mərd Vətən övladları canlarından keçərək şəhidlik zirvəsinə ucaldılar.

Bu hadisə niyə baş verdi? Bunun qarşısını almaq mümkün deyildimi?

Bəli, xalqımız tarixən, xüsusilə XIX-XX əsrlərdə təcavüzlərə, soyqırımına və ayrı-seçkiliyə məruz qalmışdı. Fəqət 20 Yanvar hadisəsi daha ağır və daha faciəvi idi. Çünki bu faciəni törədənlər xalqın inandığı, öz ordusu hesab etdiyi, övladlarını onun sıralarında xidmət etməyə göndərirdi Sovet ordusu tərəfindən törədilmişdi. Həmin gün bütün xalqa öz dövlətinin rəhbərliyi tərəfindən xəyanət edilmişdi. Respublikanın yerli rəhbərliyi isə öz bacarıqsızlığı, qorxaqlığı və biganəliyi ilə baş verən hadisələrə seyriç qismində qalmış, əliqanlı imperiyanın qəzəb və qəddarlıq dolu cinayətlərinə birbaşa şərait yaratmışdı. Həmin dövrü yaşayan insanlar bilir ki, 20 Yanvardan öncə digər Sovet respublikalarında da imperiyanı narahət edən, etiraz əlamətləri ilə müşayiət edilən proseslər gedirdi. Qazaxıstan və Gürcüstanda baş verən hadisələri buna misal göstərmək olar. Ancaq Azərbaycanda baş verən bu hadisə xüsusi amansızlıq və qəddarlıqla törədildi. Niyə məhz Azərbaycan? Nə idi Azərbaycanın hədəf seçilməsində məqsəd? Buna bir çox səbəblər var idi. Birincisi, Azərbaycan Şərqdə ilk dəfə müstəqillik əldə etmiş ölkə idi. Xalqımız daxilin müstəqillik ruhuna bağlı və bu ənənəyə sahib dəyərlər sistemində malik idi və bu xüsusiyyətlər Sovet rejimi tərəfindən həzm edilmirdi. İkincisi, Azərbaycan coğrafi-strateji mövqe və sərvətlər baxımından çox zəngin respublika idi. İnkişaf etdiyi təqdirdə böyük iqtisadi güc mənbəyinə çevrilə bilərdi. Üçüncüsü isə, ölkəmizin milli mənəvi və dini dəyərləri hər şeyə rəğmən qorunub saxlanılmış, milli xüsusiyyətlər itirilməmişdi. Bu imperiya rəhbərliyi Azərbaycanı həmişə təhdid və təhlükə mənbəyi kimi görürdü. Məhz ulu öndər Heydər Əliyev o dövrdə Azərbaycana rəhbərlik edərkən Sovet dövlətinin bu nifrət və qəzəbini qismən də olsa neytrallaşdırmağa çalışmışdı. Heydər Əliyevə qədər böyük sərvətləri olmasına baxmayaraq geridə qalmış ölkə onun rəhbərliyi sayəsində bir çox sahələrdə, xüsusilə neft sənayesində ciddi irəliləyiş əldə etmişdi. Azərbaycanda nəinki SSRİ, dünya əhəmiyyətli sənaye obyektləri yaradılmışdı. Belə sürətli inkişaf tendensiyası Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları olan erməniləri və ermənipərəst qüvvələri məmnun edə bilməzdi. 1982-ci ildə Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun üzvü seçilən Heydər Əliyevin SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edilməsi erməni lobbisini çox ciddi na-

rahat edirdi. Ermənilər qorxurdular ki, Heydər Əliyevin bu təyinatı Azərbaycanın daha sürətli inkişafına şərait yarada, perspektivlər formalaşdırma bilər. Bununla bağlı fəaliyyətə keçən lobbilər Azərbaycanın daxilində mənfur ünsürlərdən də istifadə edərək Ulu Öndərə qarşı kampaniya başlamışdı. Təhlillər göstərir ki, həmin dövrdə SSRİ-nin iqtisadi cəhətdən zəifləməsi, zəruri islahatların keçirilməməsi, "yeni-dənqurma" siyasətinin iflasa uğraması bu imperiyanı məhvə sürükləyir və Qərb də bu vəziyyətdən maksimum dərəcədə bəhrələnməyə çalışırdı. Həmin dövrdə Qərbin maraqları ilə erməni lobbisinin maraqları üst-üstə düşürdü. Belə ki, dənizdən dənizə olan ərazidə, yəni Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan ərazisində "böyük Ermənistan" xülyasını reallaşdırmağı arzulayan ermənilər SSRİ-nin zəifləməsinə firsət bilib Dağlıq Qarabağda milli ədavəti qızıqdırırdı. Qərb də SSRİ-nin parçalanması üçün ən çox milli məsələnin qabardılmasına çalışırdı. Tarixin hər dönüründə "ikiüzlü" və "ləyaqətsiz" hərəkətləri ilə seçilən erməni xisləti bir tərəfdən Qərbin maraqlarına xidmət edir, digər tərəfdən Sovet rəhbərliyini Azərbaycana qarşı yönəldirdi. Sovet rəhbərliyinin "parçala və hökmranlıq et" siyasəti ilə Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılması və respublikanın zəif, asılı vəziyyətdə saxlanması planlaşdırılırdı.

Təsədüf, yoxsa düşünülmüş plan?

Qanlı 20 Yanvar hadisələri ömrünün sonuna çatmış cinayətkar imperiyanın təsədüfi, yaxud da birdən-birə gözlənilməz reaksiyası deyildi. Əslində hər şey daha əvvəldən və planlaşdırılmış şəkildə başlamışdı. Milli məsələlərin xüsusiyyətini dərinlən bilməyən Qorbaçovun erməni lobbisinin dəstəyi ilə hakimiyyətə gəlişi onda ermənilərə qarşı xüsusi "məhəbbət" yaratmışdı. Onu da qeyd etmək ki, Qorbaçov ailəsinin SSRİ ərazisində yaşayan müsəlmanlara qarşı xüsusi antipatiyası var idi. Bu da öz növbəsində Qorbaçova milli məsələləri düzgün qiymətləndirməyə imkan verirdi. Heç kimə sirr deyil ki, Qorbaçov Qərbin böyük planının kiçik bir nüansı idi. Hələ Stavropol vilayətinə rəhbərlik etdiyi dövrdə kənd təsərrüfatı sahəsində təcürübə mübadiləsi məqsədilə Kanadada səfərdə ikən Qərbin kəşfiyyat orqanları ilə "səmimi" əməkdaşlığa başlamışdı. Yeni əməkdaşlığın özü də erməni lobbisinin birbaşa vasitəçiliyi və erməni əsilli kəşfiyyatçı tərəfindən təşkil edilmişdi. Ermənilər hələ o dövrdən öz mənfur planlarını həyata keçirməyə başlamışdılar. Şübhəsiz ki, "satqın" Qorbaçov

Səyavuş Heydərov,
Azərbaycan Respublikası
Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət
Komitəsinin sədr müavini

ermənilərin Azərbaycana qarşı olan ərazi iddialarına və get-gedə qızışan münafiqə qığılcımlarına məqsədyönlü şəkildə göz yumurdu. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin nizam-intizam yaratmaq əvəzinə ona xüsusi idarəçilik statusu verməklə bu-günkü mövcud münafiqənin əsasını qoydu. Ulu öndər Heydər Əliyevin SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırılması da bu böyük planın bir parçası idi. Qorbaçov yaxşı dərk edirdi ki, Heydər Əliyev vəzifədə ola-ola Azərbaycana zərbə vura bilməz. Ulu Öndər SSRİ-nin ali rəhbərliyində təmsil olunduğu müddətdə xalqımızın iradəsini hər vəchlə qoruyur, ermənilərin SSRİ rəhbərliyini Azərbaycana qarşı yönəltmə cəhdlərinin qarşısını alırdı. Məhz buna görə də xalqımızın "qara günələri" Ulu Öndərin vəzifədən uzaqlaşdırılmasından sonra başladı.

Azərbaycan və Heydər Əliyev fenomeni

Azərbaycanın yerli rəhbərliyinin xalqımızın maraq və mənafelərini qorumağa nə nüfuzu, nə də cəsarəti çatırdı. Belə bir vəziyyətdə başlamış Azadlıq hərəkatı xalqın milli və mənəvi gücünün məhsulu olsa da, faktiki olaraq "lidərsiz" idi. Hərəkata rəhbərlik edən şəxslərin meydana dildən iti çıxışlarının xaricində heç bir xüsusi keyfiyyəti yox idi. Bəziləri ilk dəfə eşitsə də, həmin dövrün canlı şahidi olaraq qeyd edə bilərəm ki, Azadlıq hərəkatının içində Vətəni sevmə, xalqına bağlı, milli mənəvi dəyərlərimizə sadıq insanları olduğu qədər, satqın, xəyanətkar və milli maraqlara qarşı fəaliyyət göstərənlər də var idi. Bəzən xatırlarkən insan düşünür ki, ulu öndər Heydər Əliyev SSRİ rəhbərliyindən uzaqlaşdırılmasaydı, bu hadisələrin heç biri baş verməzdi. Onun qətiyyətli mövqeyi və sarsılmaz iradəsi qarşısında Qorbaçov Azərbaycana ordu yeridib günahsız insanları qətlə yetirə bilməzdi, bacarmazdı bunu. Bir sözlə, bu qanlı hadisənin meydana gəlməsinə baş verdiyində meydanlarda tənənəli nitq söyləyənlərin çoxu qaçıb gizlənmişdi. Əslində Heydər Əliyev bütün siyasi qadağalara, təhdidlərə və təzyiqlərə baxmayaraq, ailə üzvlərinin və özünün həyatını təhlükəyə ataraq Moskvada yerləşən Azərbaycanın daimi nümayəndəliyinə gələrək bu hadisələri birmənalı şəkildə lənetlədi. Təsəvvür etmək çətin olsa da, dahi şəxsiyyət bu etirazı qanlı cinayəti törətmiş imperiyanın paytaxtından etdi və bütün dünyanı bu qanlı faciə barədə məlumat-

landırdı. Ulu Öndərin bu cəsarətli bəyanatının xüsusilə əhəmiyyəti ondan ibarət idi ki, həmin dövrdə imperiya Azərbaycana qarşı yürütdüyü təcavüzkar siyasəti sona çatdırmaq üçün əlavə qoşun qüvvələrinin ölkəyə yeridilməsi planından çəkindi. Həmin zamanda ölkənin siyasi və Milli Azadlıq Hərəkatına rəhbərlik edən şəxslərin gizlənməsi nəticəsində meydana toplaşmış insanlar arasında ümidsizlik və çaşqınlıq yaranmışdı. Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin məlum bəyanatı insanların azadlıq mübarizəsinə inamını daha da gücləndirdi, azadlıq eşqini alovlandırdı. İmperiya rəhbərliyi bu təcavüzkar niyyətini həyata keçirmək və sona çatdırmaq üçün istər ideoloji, istər inzibati bütün imkanlardan istifadə etdiyi halda Ulu Öndərin belə cəsarətli addımını gözəlmirdi. Hətta imperiya rəhbərliyi tərəfindən belə bir fikir səslənməmişdi ki, "Heydər Əliyev vaxtında zərərsizləşdirilməli idi". Bu faciənin dünya ictimaiyyətinin diqqət mərkəzinə düşməsi və Azərbaycan xalqının mübarizliyinin güclənməsi imperiyanı növbəti təcavüzkar addımlardan çəkəndirdi. Nəticədə isə SSRİ-nin süqutu tezləşdi. Azərbaycandakı azadlıq mübarizəsini silah gücünə boğaraq digər Sovet dövlətlərinə də "gözdağı" vermək istəyən SSRİ rəhbərliyinin niyyəti də puça çıxdı.

İmperiya rəhbərliyi eyni zamanda, bu faciəni ört-basdır etməyə, hadisənin radikal-islamçı qüvvələr tərəfindən törədildiyini iddia etməyə çalışırdı. Bu məqsədlə siyasi rəhbərlik ölkədən qaçdıqdan sonra Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Hacı Allahşükür Paşazadəyə ölkədə idarəçiliyi qəbul etmək təklif edilmişdi. Şeyx həzrətləri qurulmuş bu hiyləni vaxtında anlayaraq təklifə qəti etirazını bildirmişdi. Burada xüsusilə vurğulamaq yerinə düşərdi ki, həmin dövrdə Hacı Allahşükür Paşazadə dünya liderlərinə və Qorbaçova müraciət edərək ümumbəşəri dəyərlərə sığmayan bu vəhşiliyi qətiyyətlə pisləmiş və qəti etirazını bildirmişdi. Azərbaycanın tanınmış ziyalıları da bu etirazlara qoşularaq imperiyanın təcavüzkar siyasətini ifşa etmişdilər.

Ulu öndər Heydər Əliyevin cəsarətli çıxışının imperiya rəhbərliyini çətdirməsi və Uca Allahın böyük lütfü sayəsində Azərbaycanın qəhrəman oğlu imperiya cəynəyindən salamat çıxıb ölkəmizə qayıdabilirdi. Xalqımızın maraqlarını canı bahasına müdafiə edən lider tarixi ədalət nəticəsində yenidən xalqın təklifi ilə hakimiyyətə gəldi. Hələ SSRİ-nin mövcud olduğu vaxtlarda belə Heydər Əliyev müstəqillik şüarları səsləndirən insanları qorumaq üçün əlindən gələni edirdi. Bu bərədə kifayət qədər nümunələr söyləmək olar. İmperiyanın nəzarətinə baxmayaraq, dahi rəhbər bir çox millilik və müstəqillik tərəfdarlarını öz xüsusi bacarıq və istedadı ilə təqib və təzyiqlərdən qorumağa müvəffəq olmuşdu. Belə ki, ölkəmizdə müstəqilliyin bərpası edilmişinin zamanının yetişdiyini duyan Heydər Əliyev Naxçıvanda ikən Azərbaycanın üçrəngli bayrağını dalğalandırmaqla xalqa istiqlal yolunu göstərmişdi. Həmin dövrdə Bakıdakı yarıtmaz rəhbərlik bunu etməyə cəsarət etmədiyi halda, Ulu Öndər bu addımı atmışdı. Onun 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə gəlişi ilə Azərbaycan inkişaf yoluna qədəm qoydu.